

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я ЯК ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА СФОРМОВАНОСТІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті автором визначено інтегральний показник сформованості здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку – ціннісне ставлення до здоров'я. Подано характеристику структурних компонентів ціннісного ставлення до здоров'я, а саме когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісно-поведінкового.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, ціннісне ставлення до здоров'я, діти старшого дошкільного віку.

Здоров'я та здоровий спосіб життя потребують особливого інтегрованого підходу на сучасному етапі розвитку суспільства. Вчені різних професійних напрямів по-різному визначають означенні поняття. Спільною ідеєю для усіх виступає соціально-філософський підхід до проблем здоров'я, необхідність формування свідомості людей щодо дотримання норм здорового способу життя, розуміння інтеграції складових здоров'я людини: фізичної, психічної, духовної, соціальної. Зважаючи на це, здоровий спосіб життя доцільно розглядати як сукупність зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності людського організму, за яких усі його системи працюють довговічно, а також сукупність раціональних методів, що сприяють зміцненню здоров'я, гармонійному розвитку особистості, праці і відпочинку.

Для оцінки ефективності формування здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку нами було визначено інтегративний показник, а саме, ціннісне ставлення до здоров'я дітей старшого дошкільного віку. Визначення ціннісного ставлення до здоров'я дітей дошкільного віку дає дослідниця Т.К. Андрущенко: «...це усвідомлення ними здоров'я як особистісної цінності, активна спрямованість на пізнання основ здоров'я, самостійне дотримання здорового способу життя» [1, с.8].

Проблеми формування ціннісного ставлення у дітей дошкільного віку присвячено наукові пошуки педагогів-дослідників: О.Л. Богініч, В.В. Маршицької, З.П. Плохій, Т.І. Поніманської. Пріоритетним напрямом наукових пошуків О.Л. Богініч є формування у дітей ціннісного ставлення до здоров'я. Дослідженням визначено послідовність процесу формування системи цінностей у індивіда, а саме: отримання інформації про цінності, її усвідомлення, сприйняття (особистісне прийняття) та переконання [2, с.56].

Формуючи ціннісне ставлення до власного здоров'я у дітей старшого дошкільного віку, важливо враховувати зміст і взаємозв'язок його компонентів, тому метою нашої статті обрано характеристику компонентів ціннісного ставлення до здоров'я у дітей старшого дошкільного віку.

Наукові праці Т.І. Поніманської присвячені проблемі формування у дошкільників ціннісного ставлення до соціальної дійснос-

ті, здатності відповідати вимогам дорослого, позитивно сприймати себе та інших людей. Автором обґрунтовані можливості прилучення дітей до загальнолюдських цінностей шляхом формування ціннісних орієнтацій [6, с.13-14].

Дослідження В.В. Маршицької, З.П. Плохій спрямовані на вивчення шляхів формування у дошкільників ціннісного ставлення до природи. З.П. Плохій зазначає, що для того, щоб досягти поставленої мети, необхідно використовувати форми і методи, що забезпечують чуттєве та емоційне сприймання об'єктів природи, наочно знайомлять дітей з природою, сприяють активному виявленню позитивних дитячих емоцій [5, с.8-16]. В.В. Маршицька в ціннісному ставленні дошкільників до природи провідним вважає емоційний компонент. Автором розроблено технологію, згідно з якою проводиться: 1) корекція потреб, емоцій, мотивів дошкільників; 2) формування в дітей особистого досвіду емоційно-ціннісного ставлення до природи [4, с.9-15].

Проаналізувавши наукову літературу, ми дійшли висновку, що умовою для формування ціннісного ставлення є здобуття особистістю знань з певної галузі, емоційне усвідомлення мотивів важливості цієї цінності і вміння регулювати поведінкову реакцію. Тобто «ціннісне ставлення» є складним новоутворенням особистості, у якому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні, мотиваційні і вольові процеси, що відіграють важливу роль у формуванні ціннісного ставлення. Це відповідає таким структурним компонентам ціннісного ставлення до здоров'я:

- когнітивному;
- емоційно-ціннісному;
- діяльнісно-поведінковому.

Важливим для нашого дослідження є зміст зазначених компонентів, оскільки методика, як одна зі складових педагогічних умов формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку, буде розроблена з їх урахуванням.

У педагогічному процесі, орієнтованому на формування ціннісного ставлення до власного здоров'я у дітей, суттєвого значення набуває стимулювання розвитку когнітивного компоненту ціннісного ставлення, адже знання є основою свідомого ставлення дітей до навколишньої дійсності і до самих себе. За словами С.Я. Рубінштейна, у процесі набуття знання суб'єкт не тільки вчиться, але й формується як моральна особистість, визначає власні естетичні критерії. В.О. Сухомлинський підкреслював, що «без оволодіння науковими знаннями неможливі ні праця, ні елементарна культура людських стосунків. Процес пізнання навколишньої дійсності є нічим незамінним емоційним стимулом думки. Для дитини дошкільного віку цей стимул відіграє виключно важливу роль» [7, с.22-23].

Успішність пізнавального процесу в значній мірі залежить від наявності інтересу. Інтерес спонукає індивіда звертати увагу на конкретні об'єкти і явища навколишнього світу з метою їх пізнання або на виконання певного виду діяльності. Г.С. Костюк визначає інтерес як пізнавальне ставлення до оточення, до певної його галузі, у яку людина хоче проникнути глибше, а також вважає його причиною дій або вчинків [3, с.498]. Продовжуючи до-

слідження в даному напрямі, Л.В. Лохвицька розглядає інтерес як вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також певних видів діяльності, які мають для неї життєво важливе значення. Отже, педагог має зацікавити дітей темою, що розглядається, не подаючи їм готові знання, а створивши умови для дослідницької діяльності, самостійного пошуку, розв'язання визначених проблем.

Когнітивний компонент передбачає наявність двох підсистем: уже засвоєні (цілеспрямовано або стихійно) знання, уміння, навички, на яких ґрунтується вивчення нового, і власне нові знання та способи дій, які є об'єктом засвоєння. Нові знання мають нести в собі необхідну життєво важливу інформацію і бути доступними для сприйняття дітьми. У контексті нашого дослідження діти старшого дошкільного віку мають отримувати в певній системі елементарні знання про себе, своє тіло, функції органів і систем організму. Також важливим завданням є формування у дітей навичок валеологічного мислення, здатності прогнозувати результати своєї діяльності, поведінки та аргументувати їх вибір. На нашу думку, у процесі ознайомлення дошкільників з основами здоров'я важливо не обмежуватися лише наданням їм певного обсягу знань з даної тематики, а й розвивати в них прагнення до пізнавальної активності і практичної діяльності. Доречно вчити дітей спостерігати, оцінювати різноманітні життєві ситуації і робити власні висновки щодо необхідності дотримуватися здорового способу життя.

Кожний етап діяльності старших дошкільників має емоційне забарвлення і регулюється певними мотивами. У зв'язку з цим доцільно розглянути емоційно-ціннісне підґрунтя процесу формування ціннісного ставлення до власного здоров'я. Емоції є психічним відображенням життєвого смислу явищ і ситуацій. Вони проявляються у формі безпосереднього, пристрасного переживання, обумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб індивіда, і належать до процесів внутрішньої регуляції поведінки. Емоції є суб'єктивною формою прояву потреб. Вони спонукають і спрямовують діяльність для їх задоволення.

За визначенням С.Є. Кулачківської, С.О. Ладивір, для дітей дошкільного віку є характерним активний відгук на запропоновану дорослим діяльність, поступове формування здатності самостійно визначити її мету. Ця мета утримується в пам'яті довше, і реалізувати її краще, коли є ігрова мотивація. У вказаному віці закладаються основи вміння керувати суспільно значимими мотивами діяльності, перші спроби планувати свою поведінку, проявляти самостійність.

Л.І. Божович, вивчаючи зміни мотивів з віком дітей, визначила, що у старших дошкільників набувають смислу соціальні мотиви. Дослідниця пояснює це тим, що саме у цей період виникає потреба знайти певне місце серед оточуючих і виконувати серйозну, суспільно значиму діяльність. Продовження дослідження різних видів мотивів, їх взаємозалежності, а також залежності від рівня розвитку індивіда знаходимо в працях В.С. Мухіної, які подані в контексті розвитку особистості дитини дошкільного віку. Автором доведено, що дошкільник поступово починає розуміти навколишній світ і усвідомлювати своє місце в ньому. А щоб стати активним учасни-

ком суспільства, у дитини формується прагнення бути здоровим. Це сприяє виникненню нових видів мотивів поведінки, під впливом яких здійснюються ті чи інші вчинки. Також активно розвивається воля, яка забезпечує дієвість цих мотивів, стійкість поведінки і її незалежність від зміни зовнішніх обставин. Між різними видами мотивів утворюються супідрядність, ієрархія: одні з них набувають більш важливого значення для дитини, ніж інші. За визначенням В.С. Мухіної, супідрядність мотивів є найважливішим новоутворенням у розвитку особистості дошкільника. Ієрархія мотивів, що виникла, надає певну спрямованість всій поведінці.

Отже, формуючи ціннісне ставлення до власного здоров'я у дітей старшого дошкільного віку, слід враховувати особливості їхнього психічного розвитку, зокрема наявність супідрядності мотивів. На цій основі необхідно створити умови для усвідомлення дітьми в якості домінуючого мотиву життєдіяльності прагнення до здорового, повноцінного життя. Таким чином, емоційно-ціннісний компонент забезпечує формування в дітей активність і самостійність в оволодінні уміннями та навичками здорового способу життя.

Однією з найважливіших форм вияву ціннісного ставлення дитини до об'єкта або явища є її діяльність, зумовлена різноманітними мотивами, тобто діяльнісно-поведінковий компонент ціннісного ставлення. У психології діяльність визначається як активна взаємодія з навколишньою дійсністю, під час якої суб'єкт діяльності цілеспрямовано діє на об'єкт з метою задоволення власних потреб [3, с.112]. Діяльність є основним способом пізнання навколишнього світу, утвердження людини в ньому. Будь-яка дія будується на основі образу, і людина, виконуючи дію, створює цей образ. Це твердження повною мірою можна застосувати і до розуміння дитиною стану власного здоров'я. У процесі спільної з дорослим і самостійної діяльності в неї закріплюються ті чи інші характеристики здоров'я, які згодом знаходять відображення в її свідомості. Ми припустили, що в результаті цілеспрямованого виховання педагогами і батьками в дитини формується певний образ здорової людини, якого вона зможе дотримуватися в подальшому житті. Усе сказане вище стосовно компонентної структури ціннісного ставлення, розкритого в контексті власного здоров'я, подано у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Структура здорового способу життя старших дошкільників і показники його сформованості

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ			
Інтегральний показник здорового способу життя	ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я		
Компоненти	Когнітивний	Емоційно-ціннісний	Діяльнісно-поведінковий
Критерії	знання основ здорового способу життя	прагнення бути здоровим	здоров'язбережувальна поведінка та діяльність

Продовження таблиці 1

Показники	знання будови та функціонування організму людини; знання правил збереження власного здоров'я; уміння аргументувати вибір способів збереження здоров'я	усвідомленні цінності власного здоров'я та здоров'я інших людей; наявність інтересу до стану власного здоров'я	навички дотримання режиму дня; уміння контролювати власну поведінку, доброзичливо спілкуватися з однолітками, проявляти турботу про інших
-----------	---	--	---

Отже, формуючи ціннісне ставлення до власного здоров'я у дітей старшого дошкільного віку, важливо враховувати зміст і взаємозв'язок його компонентів.

Формування здорового способу життя старших дошкільників здебільшого залежить від традиційних складових цього впливу: стилю життя сім'ї, способу організації повсякденного життя, характеру взаємостосунків між подружжям, участі обох батьків у вихованні, правильної організації вільного часу сім'ї, ставлення самих батьків до вживання алкоголю, паління, застосування наркотичних речовин. Саме в сім'ї діти набувають позитивного ставлення до світу, індивідуального досвіду соціальної поведінки. А позитивні взаємини з батьками та близькими дорослими – головна умова їхнього фізичного, психічного, духовного і соціального розвитку. Отже, спосіб життя сім'ї здебільшого обумовлює і спосіб життя дітей.

Важливим чинником у формуванні здорового способу життя дитини є соціальні норми. Вплив засобів масової інформації проявляється як у сприйнятті її особистістю, так і у визначенні нормативної поведінки в соціальній системі. Індивідуальне сприйняття соціальних норм під впливом мас-медіа може бути настільки сильним, наскільки вдало подаються одні нормативні стосунки і поведінка та виключаються інші. На суспільному рівні нормативна поведінка випливає принаймні частково з тих норм поведінки, які постійно висвітлюються засобами масової інформації.

Суттєво, що спосіб життя може змінюватися протягом життя людини. Але, як свідчать дослідження психологів (Б.С. Братусь, А.І. Захаров, О.С. Лісова, Г.С. Нікіфоров), навички певного способу життя засвоюються людиною змалку і насамперед під впливом тих зразків поведінки й діяльності, які дитині демонструють дорослі. Тобто навички здорового способу життя у дитини набуваються як відтворення тих зразків ставлення до свого здоров'я, праці, інших людей, довкілля, які щоденно вона бачить перед своїми очима у поведінці й діяльності своїх батьків, родичів, вихователів тощо. Тобто навички здорового способу життя у дитини складаються під безпосереднім впливом навичок, що відтворюють спосіб інших людей батьків і вихователів.

Узагальнюючи вищесказане, можна визначити, що здоровий спосіб життя – це категорія, на виховання якої істотний вплив

має мотивація дитини на здорове існування, усвідомлення дитиною цінності здоров'я, внутрішньої готовності до дотримання здорового способу життя та активність і самостійність у різних видах діяльності, спрямованої на збереження та зміцнення здоров'я. Враховуючи специфіку життєвого досвіду старших дошкільників, належну увагу необхідно надавати забезпеченню їх знаннями про основи здоров'я, себе самого, які найкращим чином сприймаються і закріплюються в різних видах дитячої діяльності: навчальній, ігровій, комунікативній, дозвілєвій. Діяльність дітям має цілеспрямовано пропонуватися, мотивуватися дорослими.

Таким чином, аналіз теоретичних джерел і наукових досліджень у галузі філософії, психології і педагогіки щодо виховання в дітей старшого дошкільного віку здорового способу життя дозволив зробити висновки, що важливою основою для виховання здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку є усвідомлення ними здоров'я як цінності. У структурі ціннісного ставлення до здоров'я нами визначено когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий компоненти. Вважаємо необхідним в роботі з формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей старшого дошкільного віку спиратися на визначені компоненти, враховувати вікові особливості дітей з метою ефективнішого усвідомлення ними здоров'я як особистісної цінності, пізнання основ здоров'я, дотримання правил здорового способу життя.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко Т.К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т.К. Андрущенко. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2007. – 20 с.
2. Бельська Г.В. Здоров'я дитини – від родини / Г.В. Бельська, О.А. Богінч, М.А. Машовець. – К. : СПД Богданова А.М., 2006. – 220 с.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк ; за ред. А.М. Проколенко. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
4. Маршицька В.В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук / В.В. Маршицька. – К., 2003. – 186 с.
5. Плохій З.П. Виховання ціннісного ставлення до власного здоров'я / З.П. Плохій // Теорет.-метод. пробл. виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – К. : Пед. думка, 1999. – С. 174-180.
6. Поніманська Т.І. Виховання ціннісного ставлення до світу дорослих у дітей дошкільного віку / Т.І. Поніманська // Вісник : зб. наук. пр. Сер.: Пед. науки. – Глухів : Глухів. держ. пед. ун-т., 2003. – Вип. 2. – С. 12-16.
7. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. / В.А. Сухомлинский ; сост. О.С. Богданова, В.З. Смаль. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 2. – 384 с.

The author offers ways of integrated approach to forming health and healthy lifestyle in this research. Evaluation of healthy lifestyle forming in senior pre-schoolers is made according to the integral indicator, namely their value-based attitude towards health.

When forming the value-based attitude to their own health in senior pre-school children, it is important to take the content and

interconnection of its components into account. In the value-based attitude structure, we have defined cognitive, emotional and evaluative, and activity-behavioural components. We consider it necessary to base the work aimed at forming senior pre-school children's value-based attitude towards health upon these components, taking age-related features of the children into account to facilitate their more effective comprehension of health as a personal value, cognition of health foundations, and maintenance of healthy lifestyle.

Hence, healthy lifestyle is a category, development of which largely depends on child's motivation at achieving healthy existence, their comprehension of health value, internal readiness to uphold healthy lifestyle and activity and independence in various types of activities, aimed at maintenance and strengthening of health.

Key words: health, healthy lifestyle, value-based attitude towards health, senior pre-school children.

Отримано: 30.10.2015

УДК 796.011.3:373.5:355

Г. В. Бесарабчук

ФОРМУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЛІЦЕЮ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ НА ОСНОВІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В статті розкрито зміст та особливості побудови й реалізації фізкультурно-освітнього середовища ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою через призму сучасних підходів до національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: ліцей, ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, фізкультурно-освітнє середовище, національно-патріотичне виховання.

Актуальність та постановка проблеми дослідження. Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави [3].

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і ви-